

VOŁODYMYR HNAŤUK:

Rusíni v Uhrách.

II.

Volodymyr Hnatuk.

Popsavše poměry, jaké byly a jsou na uherské Rusi, všimněme si ještě předáků uhersko-rusínských, kteří měli vliv na utvoření se takového života, jaký tam nyní panuje. Především si všimněme tamějších spisovatelů, kteří píšou — a někteří z nich dokonce hojně — neohlížejíce se na ostatní Rus, na rusínsko-ukrajinskou literaturu, ani netoužíce s ní se seznámiti. To jest fakt velmi charakteristický v nynější době, kdy všichni Rusíni-Ukrajinci snaží se o literární soustředění co největší. Jest charakteristickým i s jiné stránky: uhersko-rusínští spisovatelé snaží se zavést do literárního jazyka jazyk ruský, jako to činí moskalofilé v Haliči a Bukovině. Ale kdežto haličtí moskalofilé čtou ruské spisovatele a snaží se jich následovati, — nečiní uherští Rusíni ani toho ani onoho.

V dřívějších dobách bylo ještě lze mezi nimi spatřiti nějaké ruské knihy; avšak nyní jich tam nikdo nenajde, neboť čísti ruskou knihu znamená tolik jako spáchat zločin proti státu. A přece moskalofilský směr v literatuře mezi uhersko-rusínskými spisovateli nikterak nemizí, nýbrž stále se šíří, pokud ovšem v tamějších poměrech se může šířiti.

Uherští Rusíni mají dosti starou literární tradici. V knihovnách v Munkáči, Ungváru a Prešově zachoval se značný počet rukopisných i tištěných památek, které byly jejich samostatnými plody. Mnoho jejich rukopisných památek ještě očekává uveřejnění; mezi nimi jsou některé velmi zajímavé nejen pro svůj obsah, nýbrž i pro jazyk, kterým jsou sepsány. Možno, že po svém uveřejnění osvětlí se dosti prozkoumané dřívější věky, zvláště 17. a 18. stol. v celé rusínsko-ukrajinské literatuře.

O literární tradici dřívějších století až do maďarské revoluce r. 1848. nebudu mluvit; připomenu pouze, že do polovice 18. stol. psali uherští Rusíni rusínsky; od té doby začali již psáti latinsky a v našem století maďarsky. Někteří z těchto spisovatelů získali si dokonce vážného jména v dějinách maďarské literatury. O spisovatelích a činitelích, kteří vystoupili v době revoluce, již zde

promluví, neboť oni bezprostředně souvisejí s nynějším stavem uherských Rusínů. V jejich čele stojí Dobrjanskýj; po něm pak jde řada více nebo méně činných a vlivných spisovatelů. Těchto vzpomenu jen zcela krátce.

Adolf Dobrjanskýj, nar. r. 1803. a žijící dosud v Insbrucku, byl vedle Duchnovyče pro uherské Rusíny první jiskrou, která je v době maďarské revoluce probudila k životu. Jsa neobyčejně nadán a vysoce vzdělán, byl téměř stvořen za vůdce, okolo kterého se všichni menší musili skupiti. Když pak ještě k tomu získal si zásluh o rakouskou vládu za revoluce, kdy byl vojenským komisařem při vzdání se Görgeye a obrátil na sebe pozornost vyšších kruhů (po té byl jmenován nadžupanem rusínských komitátů, povyšován pak do různých vysokých úradů až za vlády Bachovy jmenován ministrem pro Uhry) — tu oči těch, kteří se aspoň poněkud cítili býti Rusíny, obrátily se k němu. Nikým nebyv zvolen, stal se přirozeným vůdcem uherských Rusínů. Veškeró rusínské hnutí v letech padesátých a šedesátých soustřeďovalo se kolem něho, všechny úspěchy, kterých dosáhli Rusíni, byly jeho dílem. Snažil se sice vésti celé hnutí ve směru moskalofilském, avšak to by nebylo mnoho škodilo, kdyby nebyli Maďaři umlčeli Dobrjanského a kdyby on byl stál v čele hnutí toho aspoň do let osmdesátých. Do té doby byla by se mohla rusínská národní myšlenka upevniti a Rusíni byli by se rozdělili na dva tábory: čistě národní a moskalofilský, jako v Haliči. Ale stalo se jinak. Dobrjanskýj byl přinucen odstoupiti z veřejného života a po jeho pádu také upadalo vše, co on učinil. Rusíni se rozdělili na maďarony a moskalofily; oni, majíce za sebou vládu a biskupy, rozvíuili co nejživější činnost, aby zničili Rusíny; tito, majíce výstražný příklad na Dobrjanském, schovali se do myších děr a sestárnuvše, stali se tak lhostejnými, že se nezajímali o nic, než o svou osobu. Tak nastala na uherské Rusi duševní stagnace, která potrvála celé čtvrtstoletí (1870—1895) a — ironie osudu! — bezprostředním jejím podnětem byl tž Dobrjanskýj, jenž kdysi probudil Rusíny k životu! Nyní jest si přátí od něho, aby zachoval aspoň své, zajisté bohaté a zajímavé paměti.

Alexander Duchnovyč (1803.—1865.), jeden z nejbystřejších, nejenergičtějších a nejčinnějších mužů na uherské Rusi, náležel také k jejím prvním buditelům. Ačkoliv žil na samém konci uherské Rusi, v Prešově, přece nejen sám se cítil Rusínem, nýbrž i probouzel cítění národní mezi Rusíny celé prešovské, ano i munkáčské eparchie. Žádná práce národní nejen se neobešla bez něho, nýbrž téměř každé byl on iniciátorem. Neminulo ani jednoho roku — od r. 1847., kdy vyšel jeho „Bukvar“ pro děti, až do smrti — aby nebyl vydal nějaké knihy pro lid nebo pro školy. A nutno věděti, že tyto knížky byly obsahu velmi různorodého, že vzdělávaly lid v různých směrech. Jazyk v nich nebyl sice čistě národní, ale to nebylo vinou autorovou, nýbrž vinou tehdejších poměrů, za nichž

nikterak nebylo lze důkladně se mu naučiti u člověka, jenž, žije v městě, neměl vždy příležitosti, aby se bezprostředně stýkal s lidem. A kdyby byl Duchnovyč býval žil ještě as deset let a poznal tehdejší hnutí haličských Rusínů, zcela jistě byl by se snažil zavést do literatury jazyk lidový. Na to poukazuje mezi jiným i okolnost, že když Rakovskýj poněkud více přizpůsobil jazyk „Hramatyky“ Duchnovyčovy jazyku ruskému, došlo mezi oběma muži k velmi vážným neshodám. Duchnovyč jest opravdu mužem, — a snad jediným — jímž se mohou uherští Rusíni chlubit.

Ivan Rakovskýj, druh Ad. Dobrjanského a jeho přičiněním redaktor ruského vydání „Zemskoho pravytelstvennoho vistnyka dla korolevstva Uhorsčyny“, člověk to nestálý, měl velký morální vliv na uherské Rusíny v letech padesátých a šedesátých. Byl člověkem, jemuž lze právem dáti epitheton „chytřej Maľoros“. Se subvencí spolku sv. Štěpána, šířícího katolickou propagandu v Uhrách, vydával „Cerkovnu Hazetu“ (1856.—1858.), v níž otiskoval šmahem články kyjevského „Voskresnavo Čtěníja“ a petrohradského „Christianskavo čtěníja“. Po nějaké době vyšla věc na povrch, spolek odňal mu subvenci, a Rakovskýj vydával list ještě nějaký čas na vlastní útraty; když však ztratil místo překladatele zákonů, odstěhoval se na vesnickou faru a skládal učebnice pro gymnasia. Napsal také „ruskou“ gramatiku pro Maďary. Rakovskýj byl úplně sebevědomým moskalofilem a přičinil se svou činností značně o duševní zanedbanost uherských Rusínů.

Volodymyr Terlečkyj, emigrant z Ruska, polský povstaneček, lékař, a později mnich, zakladatel po nějakou dobu v Paříži existovavšího řecko-katolického semináře, a konečně pravoslavný archimandrita, člověk to velmi nestálý, žil také několik let v Uhrách, v munkáčském klášteře. Bylo to v době, kdy Dobrjanskýj stál na vrcholu své slávy, a tu dovedl Terlečkyj svým vzděláním a chováním neobyčejně působiti na ty, kteří se s ním seznámili. Jeho slovo znamenalo mnoho. Jemu asi také musí se přičítati navázání bližších literárních styků uherských Rusínů s haličskými, což mělo velký význam, neboť když styky ty přestaly, tu zaujala uherskou Rus úplná maďarisace. O Terlečském promlouvám jen pro onu vzpomenutou zásluhu, neboť on v Uhrách vlastně nic nepsal.

A. Kraľyčkyj náležel k osvícenějším mužům mezi uherskými Rusíny. Byl to člověk sečtělý, psal dosti a třeba nezanechal po sobě znamenitá díla, přece budou se počítati k nejlepším, jaké povstaly na uherské Rusi. Čtou se velmi lehce — vlastnost to, s jakou se dosti zřídka v uhersko-rusínské literatuře setkáváme. Velmi zajímavé jsou jeho stati publicistické, uveřejňované v různých časopisech v Uhrách a Haliči. Kraľyčkyj udržoval po nějakou dobu korespondenci s Drahomanovem; už tento jediný fakt svědčí proň velmi mnoho. Po něm zůstala korespondence, kterou však, bohužel, — jak jsem byl ujišťován, — munkáčtí mnichové zničili.

Alexander Pavlovyč, farář, náleží k mužům, kteří prožili nejkrásnější doby v životě ruského národa v Uhrách, prožili nejsmutnější doby stagnace (1870.—1895.) a dočkali se opět živějšího ruchu, jaký se nyní na uherské Rusi projevuje. Narodil se r. 1819., vstoupil na literární pole velmi brzo a zúčastnil se všech uhersko-ruských literárních podniků. Pokud vím, psal a píše výhradně jen básně. Mnoho jest jich napsáno v jazyku, velmi blízkém mluvě lidové, čímž staly se na uherské Rusi velmi populárními. Umělecká cena těchto básní jest po mém soudu zcela nepatrná. Verše Pavlovyčovy činí dojem, jakoby chtěly ukázati, že autor jejich považuje všecko, co je rýmováno, za poesii. Připomínají velmi naše veršotepce 18. stol. Nyní jest Pavlovyč úplně zdětinštělým starcem; přes to však ještě píše a jeho práce se uveřejňují časem v nynějších uhersko-ruských časopisech.

Ivan Sylvaj (Uriil Meteor) jest beze sporu nejplodnější ze všech uhersko-ruských spisovatelů. Jeho pracemi jsou zasypany časopisy, „Švitem“ počínaje, a všechny kalendáře. Z té příčiny zajisté pokládá Ev. Szabó jej a Fencyka za spisovatele „nejlepší a básníky v pravém smyslu slova.“ S hledávám v něm také nějakou dávku talentu, ale soudím, že úplně sešel s dráhy. Básní jeho jest sice velmi mnoho, ale není v nich poesie. Povídky jeho jsou neobyčejně nudny, jeho sloh jest velmi špatný. Když jsem před dvěma roky navštívil Sylvaje, chystal se přepisovati své plody na jazyk ruský, jemuž se nyní naučil. Má naději, že je vydá ještě v sebraném vydání. Rovněž pokoušel se tehdy sestaviti slovník, v němž by básníci mohli najíti rychle všeliké, jim potřebné rýmy! Již z toho lze si učiniti pojem, jakým básníkem je Sylvaj a jak rozumí úkolu poesie. Ale jinak náleží mu rozhodně uznání za jeho skutečně mravenčí pracovitost, zvláště když mu nejen nepřináší nijakých hmotných prospěchů, nýbrž ještě za ni doznává různých chikan. Plným právem lze ho nazvati mužem ideje a obětavosti. Kdo ví, nebyli by se v jiných poměrech společenských stal ze Sylvaje spisovatel lepšího jména. To jest právě největší naše neštěstí, že společenské poměry, v nichž žijeme, svádějí nám s cesty nejlepší lidi.

Kyrylo Szabó, koncem let šedesátých redaktor „Svita“, vydal „Gramatiku pismennago ruskago jazyka“, jíž se užívalo po dlouhou dobu v gymnasiích jako učebnice pro vyučování rusínskému (!) jazyku. Není divu, že pokolení, která se jí vychovala, úplně se pomadařštila, neboť při učení se z takové gramatiky nebylo jiskry, která by byla mohla zahřáti studenty, která by vnukla jim lásku k vlastnímu národu, zvláště když sám učitel nerozuměl tomu, co měl vykládati. A takových učitelů tam bylo mnoho. V Uhrách totiž učitelé (professory) rusínského jazyka bývají obyčejně nově vysvěcení kněží, dokud nedostanou dobré fary. Jest jasno, že ani nevědí, jak a čemu mají učiti, ani k tomu nemají chuti — pokládají časnou suplenturu pouze za zdroj důchodu, ze kterého mohou po

nějakou dobu žítí — ani nejsou k takovému vyučování připraveni a neumějí sami více než jejich žáci. Avšak toho si v Uhrách nikdo nevšmáhá; rusínština má tam sloužiti spíše k znechucení učení a za terč posměchu, nežli za seriosní předmět vyučovací. — Mimo „Gramatiku“ vydal ještě Szabó „Sbornik“, cosi jako anthologii, zvl. ruských spisovatelů, a dvě povídky pro lid. Žije nyní v Košicích, jsa professorem na real. gymnasiu a nebera žádného podílu na veřejném životě.

Olexander Mytrak živě dopisovával do Svita a jiných pozdějších časopisů. Roku 1881 vydal rusko-maďarský slovník a sestavil ještě slovník maďarsko-ruský, který už asi nespátří světlo světa, protože autor nemůže proň najíti nakladatele. Pokud lze souditi dle vydaného slovníku, jest to práce velmi primitivní a zcela mechanická. Ruská slova v něm jsou vypsána ze slovníku Schmidtova a přeložena do maďarštiny. Uhersko rusínských lidových slov dostalo se tam jen velmi málo. Ev. Szabó ve své „Christomatii“ nazývá Mytraka „velmi talentovaným spisovatelem“, avšak já jsem se o tom nikde nemohl přesvědčiti. Nyní tráví Mytrak svůj věk ve vzpomínkách na minulé doby a naděje se, že přijde nějaký nový Mojžíš a vyvede uherské Rusíny z maďarské poroby. Sám však nepřikládá rukou ku práci, aby v národu samém vzbudil sílu a s její pomocí působil ku svržení maďarské supremace.

Eugen Fencyk, nynější redaktor „Žyстка“, napsal také několik učebnic školních a dopisoval do „Svita“ a „Karpata“. Szabó praví o něm: „Vladymir (pseudonym Fencykův) napsal mnoho básní skutečně uměleckých a psal ve všech uhersko-rusínských časopisech své doby.“ Jest sice pravda, že verše Fencykovy jsou uhlazenější, než Sylvajovy, ale k poesii i ony mají daleko. Význačnou jest u nich leda jen dosti správná ruština, jaké druzí uhersko-rusínští spisovatelé neznají. V „Žyстку“ uveřejňuje Fencyk hlavně ze svého péra kázání; za to v „Dodatku“ k Žyстку uveřejňoval po delší dobu krátké povídky z lidového života, některé i zcela dobré a v jazyku blízkém mluvě lidové. Co do jazyka se přidržuje zásady, že pro mužíky lze časem užívati „naričija“ (totiž lidového jazyka), ale intelligence musí míti svoji panskou, literární řeč, jíž má býti ruština. Hlásí se k přesvědčení, že je „v sojedineniji síla“, a proto každou snahu jednotlivých kmenů slovanských po národnostní samostatnosti pokládá za zhoubnou; jest přesvědčen, že jest nevyhnutelně třeba, aby se všichni bez výjimky slili v jeden, a to ruský národ.

Eumen Szabó, nyní farář v Sevluší, byl po několik let professorem rusínského jazyka na ungvarském gymnasiu. Největší jeho zásluhou jest vydání „Christomatije cerkovno-slavjanskich i uhro-russkich literaturnych pamjatnikov s pribavlenijem uhro-russkich narodnych skazok na podlinnych narěčijach“. Je to kniha

skutečně živá, a podává těm, kteří nejsou obeznámeni s životem uherských Rusínů, aspoň nějaký obraz toho, co se mezi nimi dělo psalo, mysli. Na první pohled však překvapuje maďarský patriotism autorův. Píše, jakoby nevěděl, že i mimo hranice Uher žijí Rusíni ode dávna, že mají vlastní, ne právě nepatrnou literaturu, že mají své spisovatele, z nichž někteří získali si zvukného jména i mimo svůj národ. Nevzpomíná jich ani slovem. A přece haličtí Rusíni zajisté měli značný vliv na uherské, zvláště v 18. a první polovici 19. století. Stále více nalézají se důkazy, že styky těchto s oněmi byly i velmi blízké; do konce čtyřicátých let tohoto století chodili uherští Rusíni do škol v Haliči, a haličtí v Uhrách; uhersko-rusínští bohoslovci byli vysvěcováni v Haliči; biskupové až do maďarské konstituce velmi často se stýkali; bohoslovci ve vídeňském semináři znali se osobně a vzájemně na sebe působili; nemluví ani o sedlácích, kteří ani dosud nepřetrhali svazků mezi sebou. A tyto styky že by nebyly zanechaly stop na uherské Rusi? A čím by se daly vysvětliti četné dopisy uher. Rusínů v haličsko-rusínských časopisech od r. 1860 do 1885? Zdaž může toho všeho nevzpomenouti ten, kdo chce podati třeba nejkratší nárys historie literatury uherských Rusínů, jak to učinil Szabó? Z toho tedy jest viděti, že jest Szabóova „Christomatie“ tendenční, a že ji tak úmyslně sepsal, aby se zavděčil Maďarům. Tato „Christomatie“ jest povolena za učebnici v těch gymnasiích, odkud nebyla ještě rusínština vypuzena naprosto. Zdali dostanou z ní žáci byt jen přibližně věrný pojem o svém národě? Zdali jim něco v ní dodá chuti, aby věnovali své síly národní věci? Zdaž se jí nebudou vychovávatí právě tak indolentní pokolení, jako se vychovávala dosud gramatikou Kyr. Szabóa a jinými podobnými učebnicemi? — To jest po mém mínění hlavní chyba „Christomatie“. O jiných nemluví, neboť není zde místo k tomu, abych je probíral. Připomenu pouze, že jest i jazyk v ní čistě „uhro-russkij“, totiž makaronština¹⁾. Jest však přece cennější, než dvacet jiných uhersko-rusínských knih. Mimo „Christomatii“ vydal Szabó ještě „Gramatiku“, která je také předepsána na gymnasiích; je také sepsána makaronštinou a nemá velké ceny. Eum. Szabó náležel k hlavním vzkřísitelům „Spolku sv. Vasyla“ a k zakladatelům jeho orgánu „Nauky“, jejímž byl také z počátku redaktorem.

Julij Čučka, mladý ještě člověk, byl redaktorem kalendáře „Obščestva sv. Vasylia“ a rediguje nyní „Nauku“, v níž uveřejňuje stati obsahu hlavně patriotického. Tyto jeho články jsou snad nejlepší ze všeho, co se uveřejňuje v „Nauce“.

Michajlo Vrabel vydal r. 1890 sbírku básní pod názvem „Russkij Soľovej“. Vedle národních písní, zapsaných mezi bačvan-

¹⁾ „Makaronštinou“ nebo „jazyčijem“ zove se v Haliči jazyk, kterým píší rusínští moskalofilé a který jest slátaninou hlavně rusínského, ruského a církevně-slovanského i j. jazyků.

skými Rusíny v jejich poslovenštěném dialektu, umístil v knížce také mnoho básní různých uhersko-rusínských „poetů“, ale všechny jsou bez literární ceny. Mimo to upravil několik populárních knížek, jež má vydati „Obščestvo sv. Vasylija“ v Ungváru; nyní pak jest redaktorem peštského rusínského listu „Nedila“, kde se od té doby, co se ujal jejího vedení, objevují stati zajímavější, i jazyk se ustálil aspoň potud, že není takovou míchaninou, jako za dřívějšího redaktora, Vodičky. Jazyk ten není sice ještě národní, ale přec opírá se o jazyk lidový a jest srozumitelný prostému lidu; lze se proto nadíti, že se na „Nedili“ naučí uhersko-rusínský sedlák čísti a zvykne si na čtení tak, že když později přijde mu do ruky list lepší, nebude se k němu chovati lhostejně nýbrž bude hleděti, aby jej podporoval, aby se z něho naučil něčemu novému, a to již bude velkou zásluhou „Nedili“ i jejího redaktora.

Juryj Žatkovyč jest jedním z nejinteligentnějších kněží na uherské Rusi. Přesvědčením a sympatiemi klouí se k rusínsko-ukrajinské literatuře a jazyku, avšak sám nepíše rusínsky, poněvadž literární jazyk rusínský úplně neovládá. Jest hlavně překladatelem do maďarštiny. Dosud přeložil velkou část prací Ivana Franka a něco z Fečkovyče, Voučka a jiných. Avšak dosud nemohl najíti: nakladatele pro své překlady. Z oboru historického píše maďarsky také články původní. V Haliči vydal Žatkovyč větší národopisnou studii „Etnografični zamitky z uhorskoji Rusy“, a krátkou stať v „Pryvitu“ vydaném k jubileu I. Franka — pod názvem: „Uhorški Rusyny a juvylejnyj rik 1898“. Žatkovyč mohl by zcela snadno zaujmouti první místo mezi uhersko-rusínskými spisovateli a zavésti obrat k lepšímu, kdyby nebylo těžké nemoci, která ho od několika let připoutala na lůžko. Za takových okolností nutno se spíše podívat, že neodložil péra a činí aspoň tolik, seč jest. Kdyby se nyní našlo na uherské Rusi dvacet takových pilných a pracovitých lidí, jako Žatkovyč, nebylo by lze za jeden lidský věk uherské Rusi ani poznati, jak by se změnily její národnostní poměry. Dosavadní okolnosti však ještě na něco takového neukazují.

László Čopej, nyní gymnasiální profesor v Budapešti, snad první z uherských Rusínů v děd o něm zavedl jazyk lidový do literatury, vydav r. 1883 „Ruško-maďarskýj slovar“ s předmluvou, v níž přiznává, že jsou uherští Rusíni částí rusínsko-ukrajinského národa. Vedle slovníku zredigoval ještě několik učebnic pro obecné školy v jazyku lidovém, avšak pravopisem tu fonetickým, pak etymologickým a zase fonetickým. Nevím, co působilo u Čopeje na tyto změny. Proč nyní ničeho nepíše, nebo aspoň nevydává, není ani mně aniž komu z uherských Rusínů známo, protože Čopej nechce s nikým udržovati styky. Avšak přes to vše krok Čopejův byl velmi vážný, a ačkoliv dosud mezi uherskými Rusíny nenašel přívrženců mimo Jadora, přece lze se nadíti, že není již dalekou doba, kdy nynější neutěšené poměry obrátí se k lepšímu.

Pod pseudonymem *Jador* vyšlo v „Nedili“ několik básní a jedna novelka. Básně jsou napodobením S. Rudanského, a to dosti slabým; novela jeho však prozrazuje značný talent beletristický, ačkoliv jest na ní viděti ruku ještě neobratnou. Obojí pak vyznačují se zvláště svým jazykem, který, třeba dosti byl pozměněn redakcí, přece značně jest blízký rusínskému jazyku literárnímu. Od *Jadora* pochází také několik překladů z maďarštiny a několik statí publicistických, které byly uveřejněny v Haliči v různých časopisech pod jiným pseudonymem. Všechny tyto stati pozoruhodně liší se od všeho, co dosud vycházelo z uherské Rusi, a dávají právo k velikým nadějím v autora. Zdali je splní — ukáže budoucnost. Rozhodně však jest na dobré cestě, pokládaje lidový jazyk za jedině vhodný k šíření osvěty mezi lidem a nepohrdaje styky s Rusíny mimouherskými a s rusínsko-ukrajinskou literaturou.

Z ostatních spisovatelů, jichž na uherské Rusi bylo a jest i nyní s dostatek, ačkoliv práce jejich nemají velké ceny, — vzpomenu některých, aspoň trochu důležitějších. V první řadě zaslужuje tu zmínky dlouholetý redaktor „Karpata“ Homyčkov, dále Ivan Duľškovyč, autor třídílné knihy „Istoričeskije čerty Ugro-Russkich“, napsané sice s velkou pílí, ale bez důkladných odborných vědomostí; Iľockyj, sběratel národních písní, Andrij Popovyč, autor několika knížek obsahu náboženského, Andrij Baľuďanškyj, autor „Církevní historie“ a „Církevního práva“, Mustyjanovyč, autor „Kázání“, Janovyč, Roškovyč, Kotradov, Chanat, Polivka, Jasenčak, Azarij Mondok atd. Velikou chybou uhersko-rusínského písemnictví jest, že v něm pracují výhradně kněží a řáci — učitelé, kteří obrazejí všechnu svou snahu na stránku náboženskou a zanechávají ladem všechny ostatní. Pokud tam nevystoupí několik světských spisovatelů na pole literární, nezmění se dosavadní stav literatury tamější.

Ačkoliv tisk rusínský v Uhrách jest poměrně dosti obskurní, nelze ho pominouti při popisování uherských Rusínů. Připomenouce „Zemskij pravitelstvennyj v istnyk dla koroľe v stva Uhorščyny“, jež měl za úkol, seznamovati Rusíny s novými zákony, musíme všimnouti si časopisu, který sice vycházel ve Vídni, ale byl orgánem haličských i uherských Rusínů. Byl to „Vistnyk dla Rusynov avstrijskoj deržavy“, jež počal vycházeti r. 1850. Všechny nejlepší tehdejší uhersko-rusínské síly seskupily se okolo něho, jako Duchnovyč, Noď, Homyčkov a jiní, a zasypávali časopis svými dopisy, které jsou nyní pro nás velmi zajímavé, neboť jen z nich se můžeme informovati o tehdejší životě uherských Rusínů. R. 1856 počala v Pešti vycházeti pod redakcí Rakovského „Cerkovna gazeta“, a vycházela do konce r. 1858. Rakovskýj vyplňoval ji téměř výhradně otisky z ruských časopisů, i najde se v ní proto jen málo co zají-

mavého. Po devět let po té neměli uherští Rusíni žádného orgánu; konečně r. 1867 povstaly dva nové časopisy: „Učitel, pedagogičeskij i narodoprosviščajuščij žurnal“, časopis více odborný, jenž vycházel půldruha roku, — a „Švit“, list politický, okolo něhož, jako kdysi kolem vídeňského „Vistnyka“, se opět seskupili všichni rozumní Rusíni. Roku 1871 přestal Švit vycházeti, hlavně přičiněním biskupa, maďarona Pankovyče; na místo něho založil Pankovyč „Novyj Švit“, jenž vycházel do konce r. 1872, ale v němž bralo účast již jen několik lidí. Po úpadku „Švita“ počali vydávati moskalofilé, nazvavši se národní stranou, humoristický listek „Sova“, v němž nemilosrdně činili si výsměch z Pankovyče a jeho maďaronských přívrženců. Ale vlivem Pankovyčovým byla rozehnána redakce „Sovy“, skládající se z gymnasijských profesorů, a docíleno toho, že v Pešti žádná tiskárna nechtěla list dále tisknouti. Následkem toho brzy přestala „Sova“ vycházeti. Koncem let šedesátých založena byla za podpory maďarské vlády „Gazeta dla narodnych učitelej“, jež byla z počátku vydávána v obvyklé na uherské Rusi jazykové míchaně, ale později vycházela v čistě národní mluvě. Dlouho se však neudržela — zaniknuvši téhož roku. Originálním jakýmsi prodloužením „Švita“ byl „Karpata“, jenž vycházel pod redakcí Homyčkova jako týždenník od r. 1873 do r. 1886, t. j. až do smrti redaktorovy. Jak vypadal, lze posouditi z toho, že Eumen Szabó, který všelijaká „izdanija“ uherských Rusínů rád chválí, praví o tomto listě: V „Karpate“ našly se z péra A. Homyčkova sem tam nějaké zajímavé stati, ale jinak nebylo v něm mnoho, co by stálo za povšimnutí. — Po úpadku „Karpata“ začal vydávati roku 1886 E. Fencyk „Lystok“, jenž dosud vychází jako čtrnáctidenník. Jest většinou vyplněn kázáními a přetisky z ruských duchovenských časopisů. R. 1891 počal vydávati Fencyk měsíční „Dodatok k Lystku“, kde uveřejnil řadu velmi hezkých populárních statí v jazyce, blízkém lidovému. Od nějakého času však ztratil „Dodatok“ svou zajímavost, když v něm počal redaktor vydávati bibli mluvou neobyčejně těžkou. R. 1897 jalo se poněkud oživené „Obščestvo sv. Vasylija“ vydávati pro lid dvakrát měsíčně populární list „Nauku“. Bohužel, její redaktoři, neobeznámení s redigováním populárního časopisu, uveřejňují v něm takové stati (na př. vysvětlování bohoslužeb, nudná a dlouhá vypravování Sylvajova, „dějiny“ starověkých národů, atd.), že bude-li časopis i na dále takto redigován, musí zaniknouti. — Mnohem lepší po této stránce jest „Nedila“, vycházející od počátku r. 1898 za cenu velice nízkou (týdně 16-stránkový sešit s ilustracemi, za roční předplatné zl. 1'50). Subvenována jest ministerstvem orby, a ačkoliv se jí dá velmi mnoho vyčítati, přece lze se nadíti, že mnoho učiní, přivykne-li sedláky ke čtení. — Také v Americe vychází list vydávaný uherskými Rusíny — „Amerykansko-ruškij vistnyk“. Vychází i několik maďarských časopisů pro inteligenci, vy-

dávaných* rusínskými kněžími. Mezi nimi vyznačuje se zvláště „K e l e t“ (Východ), jenž přináší občas dosti objektivní články o Rusínech.

Shrneme-li vše, spatříme, že mezi uherskými Rusíny počíná daleko živější ruch, než jaký byl dosud. Čtyři časopisy v rusínském jazyku — byť i ne čistém — a jeden „Dodatek“, to znamená již mnoho; a dle mého názoru tento ruch dospěje v brzku k plnému národnímu sebevědomí a stane se počátkem takového obrození, jaké nastalo na Ukrajině vystoupením Kotlarevského, v Haliči Šaškevyče a na Bukovině Feďkovyče.

Na konec dodám ještě, že povzneslo se v poslední době také literární „Obščestvo sv. Vasylija“ v Ungváru, založené ještě Dobrjanským, Rakovským a j. Vedle „Nauky“ vydává také každoročně kalendář a připravilo k vydání několik jiných knížek pro lid. Od nedávna pak počalo sbíratí peníze na zakoupení vlastní tiskárny; ačkoliv jsou uherští Rusíni velice chudí, přece v čase poměrně krátkém sebrali na ni přes 1000 zl. Majíc svou tiskárnu, mohlo by „Obščestvo sv. Vasylija“ rozvinouti velmi prospěšnou činnost na prospěch osvěty lidu, ale první podmínkou toho jest, aby zanechalo dosavadní úzkoprstosti, strannictví a uzavřenosti v sebe. Míti před sebou tolik vzorů, (nemluvím ani o haličko-rusínském spolku „Prošvitě“, nýbrž i o spolcích srbských, slovenských, polských, atd.) a nejíti za nimi, nestarati se o poznání jich, nýbrž všechno dělati „samostijno“, třeba nesprávně, to by nebyla cesta správná a spolek by se jí neměl přidržovati. Naopak je třeba, aby sešel s dosavadní cesty — dokud jest čas!

Mnoho Rusínů-Ukrajinců máchnulo již rukou nad uherskými Rusíny, považujíce je za úplně ztracené. Ani já nepřikládám velké váhy nynější inteligenci, ale jsem pevně přesvědčen, máje víru v lid, že nezanikl-li dosud, nezanikne ani na příště. A až nadejdou změny v sociálně-ekonomických poměrech, vytvoří se nové směry v Uhrách, pak i on se povznese k nové budoucnosti.

Příspěvek k dějinám polskočeské vzájemnosti.

Rok oslavy 50leté činnosti spisovatelské J. I. Kraszewského (1879) byl i rokem navázání sympathií mezi Čechy a Poláky. Pisatel těchto řádků živě si připomíná upřimné nadšení, s jakým representanti polského společenstva vítali o slavnosti krakovské delegáty české, Tonnera a Čelakovského, a zástupce studentstva českého A. Čihalíka (tehdejšího předsedu „Akademického spolku“), Vysloužila a Mikulku. A sešlo se v obrovském prostoru Sukiennic krakovských mnoho tisíc ctitelů oslavencových, přibylých netoliko z polských zemí, ale i odevšad, kde řízením osudu povstaly větší